

Påven Franciskus och kvinnorna – en kyrkohistoria i förändring?

Ecclesia semper reformanda est – kyrkan är i ständig reform. Så lyder en av grundpelarna för kyrkans lära och liv. Ibland är det stiltje och lågvattenstånd på den punkten och ibland blåser anden med orkanstyrka. Självklart vill makthavare sällan ha förändring medan de som står i marginalen gärna förespråkar revolution. En mellanväg är svår att hitta. Nu är det ju så att kyrkan inte bör styras av maktanspråk eller maktutövning utan bygga på en auktoritet som får människor att växa i relation till varandra, en auktoritet som vilar på både ord och handling. Mycket av den disharmoni som råder i kyrkan beror till största delen på maktmissbruk och karriärism och det drabbar såväl män som kvinnor. Majoriteten av alla män sitter inte heller i beslutsfattande organ i kyrkan så mycket av det jag kommer att säga här berör också männen.

Påven Franciskus har visat på stor reformvilja och därför skaffat sig farliga fiender i den romerska hierarkin och på flera andra håll i världen. Samtidigt har han väckt starka förhoppningar hos mängder av människor som tidigare kände sig i marginalen av kyrkan, nästan fördömda och på gränsen att bli utkastade. Franciskus har inte gjort något extraordinärt, egentligen, bara försökt att fullfölja det koncilium som ägde rum 1962 – 65, Andra Vatikankonciliet, och vars *ethos* och reformer medvetet hade grävts ner i Vatikanens byrååldor sedan början av nittio-talet. Att lekfolket myndigförklarades och det allmänna prästadömet underströks på konciliet låg inte alls i den högsta hierarkins intresse. En påves handlingsutrymme är begränsat dels av hans föregångare dels av den biskopliga hierarkin världen över och med vilka han styr kyrkan i så motto bevarar hennes levande tradition. Det viktiga är kanske att han sätter igång processer som kan överleva hans eget pontifikat. Det tror jag att Franciskus har gjort och fortsätter att göra.

Feminism hör inte till Vatikanens favoritämnen, precis. Feminist är snarast ett skällsord och om man har oturen att bli klassad som radikalfeminist är man definitivt illa ute. Det var vad som drabbade de amerikanska ordenssystrarna i april 2012, en anklagelse som den romerska hierarkin har haft svårt att svära sig fri från trots ivriga försök. De högst uppsatta personernas huvuden i Troskongregationen, som ledde läroengångsen med de amerikanska ordenssystrarna, började rulla ganska fort när man insåg vilken blunder de åstadkommit.

Döm då om min egen förvåning när jag i februari i år får en inbjudan av nämnda Troskongregation att tala inför deras symposium om två veckor över temat ”Promoting a cultural revolution – Women Retreat Masters”. Kulturrevolution i katolska kyrkan? Jag fick läsa inbjudan flera gånger, ta en konjak och tala med

mina systrar innan jag förstod att det var sant! Visst, det stod också att man inte fick frågå katolska kyrkans officiella syn om komplementaritet, att kvinna och man komplementerar varandra och att de har sina specifika biologiska roller och kallelser. Kulturrevolution innebär inte revolution eller sjumilasteg framåt. Men det betyder att jag, som absolut inte hemlighåller att jag är feminist och feministteolog, får tala inför den komplementära ”herr”-ligheten i Rom! För till komplementariteten lever de inte upp själva! Under tre dagar är vi bara kvinnor som talar till den manliga hierarkin i Troskongregationen. Det brukar vanligtvis vara tvärtom!

Den 2 augusti i år fick vi gnugga ögonen på nytt. I ett pressmeddelande från Vatikanen informerades om att påven beslutat upprätta en kommission som ska studera frågan om ett diakonat för kvinnor. Idén hade fötts när en ordenssyster från USA ställt frågan till honom i maj ...! Nu går det undan i Vatikanen där man annars berömmar sig av långsamma beslutsprocesser. Dessutom: kommissionen består av hälften kvinnor och hälften män, visserligen med en ordförande från Troskongregationen. Och två av kvinnorna är ”kändisar”. Först den amerikanska teologen Phyllis Zagano som länge forskat i ämnet om diakonatet för kvinnor i fornkyrkan och som kraftfullt förespråkade att vigningen till diakoner skulle öppnas för kvinnor. Sen, Syster Mary Melone, franciskansyster, och den första kvinnliga rektorn för ett romerskt katolskt universitet i Rom, det så kallade Antonianum.

Under 2015 ägde det rum en kvinnokonferens i månaden i de romerska korridorerna. Alla kommissioner, påvliga råd och departement ville göra något. Och det var högt till tak. Man fick säga vad man ville och ifrågasätta gamla normer och den romerska mentaliteten. Men självklart, och underförstått för alla deltagare, var att man inte skulle förvänta sig några genomgripande förändringar. Det här var så att säga reformen i sig i varje fall när det gällde kvinnofrågan i ett lite snävare perspektiv.

Franciskus har däremot reformerat kyrkan på flera andra punkter och som utgör förutsättningar för att dela beslutsfattandet och läroämbetet mellan män och kvinnor. Han har själv delat makten med sitt personliga kökskabinett, rådet med kardinaler som också är ärkebiskopar i egna stift världen över och som alla ville en reform av den vatikanska byråkratin. Upprensningen har kommit en god bit på väg och kommer förmodligen att slutföras under nästa år. Att tala om en demokrati i ordets vanliga betydelse är att gå för långt, men en bit på väg har man ändå kommit. Att tala om en delning av makten eller auktoriteten mellan män och kvinnor går definitivt inte att göra. De ledande och ytterst beslutsfattande posterna tillhör fortfarande de manliga ämbetsbärarna. Om det skulle bli vigning av kvinnor till diakoner skulle det kunna justera vissa av dessa poster, men då talar vi om något som kan ske först en bra bit fram i tiden.

Franciskus främsta åtgärder för en reform ligger dels inom läran och dels inom det social-politiska området och framför allt där dessa två områden går omlott. Han har en dynamisk syn på tro och liv och kritiserar all skrivbordsteologi, det som görs i slutna laboratorier. Läran måste vara förankrad i verkligheten och därför måste man utgå från vanliga människors liv för att formulera både det vi tror på, *modus credendi*, och sättet vi ber på, *modus orandi*. Då får vi ett riktigt *modus vivendi*, ett kristet hållbart förhållningssätt. Franciskus är evangelisk i ordets äkta betydelse och han bedriver en induktiv och inte en teoretisk, deduktiv teologi. Det ger möjlighet till förändringar. Det här framkom särskilt i den apostoliska uppmaningen, *Evangelii gaudium*, Evangeliets glädje. Etiskt har han betonat varje människas samvete som högsta instans utan att för den skull nedvärdera kyrkans samlade förmåga att vägleda i moraliska frågor. Han har gått en svår balansgång efter de två synoderna om familje frågor och lämnat en öppenhet och smidighet för kyrkan i dokumentet *Amoris laetitia*, Kärlekens glädje. Hans stora encyklika *Laudato Si!*, Lovad vare Du!, öppnar inte bara för en fördjupad reflektion kring miljö frågor utan lägger också grunden för en ny antropologi, människosyn, i vid bemärkelse. Om vi fullföljer *Laudato Si* kommer vi kanske att komma till rätta med den traditionella katolska människosynen som är stelbent och bygger på felaktiga bibeltolkningar och teologiska slutsatser.

Det finns mycket i katolska kyrkans historia som är användbart för en förnyad antropologi. Det gäller inte minst arvet från såväl den tidiga kyrkans teologiska författare, oftast kallade kyrkofäder, liksom från den medeltida konsten och spiritualiteten. Under dessa tider var gränserna inte så fasta och uteslutande. Det handlade mer om att inkludera så mycket och så många som möjligt. En Julian av Norwich kunde enkelt tala om Jesus som vår moder och den heliga Katarina av Siena gav liv åt ett flertal kreativa metaforer för teologiska begrepp och företeelser. Allt detta visar på en kyrka som i sig har en inbyggd spiritualitet som är balanserad mellan det kvinnliga och manliga. Därtill är gränsen mellan det kvinnliga och manliga mycket porös. Katolska kyrkan har alltid lagt stor vikt vid de så kallade deuterokanoniska skrifterna som Vishetens bok, Syraks bok och så vidare. Det är där, liksom i Ordspråksboken som vi läser om Visheten som en kvinnlig manifestation som finns med från begynnelsen som ett vittne till Guds hela skapelse. Det är hon som är i Faderns sköte, Joh 1:18, som sett Gud, och sedan blir kött i Jesus Kristus. Den här typen av tolkningar har alltid varit levande i katolsk lära och liv och skapat utrymme för kvinnors identifikation med det gudomliga. Självklart har Maria, Jesu moder, också spelat en avgörande roll här. Jämvikten mellan det manliga och kvinnliga i uttrycken för tron har varit och är fortfarande till stor del mer balanserad i katolska sammanhang än vad den varit och kanske fortfarande är i protestantiska kyrkor och samfund. Här har dock mycket skett de senaste trettio åren. Kanske att

möjligheten för kvinnor att vigas till präster i svenska kyrkan har vägt upp en hel del i uttryckssätten, men trots det har den här typen av spiritualitet inte legat inbyggd i den protestantiska kulturen. Det är en fördjupad tolkning av detta arv som kan bli en fördel för en kulturrevolution i katolska kyrkan.

Påven Franciskus har varit mycket aktiv i att öppna dörrar åt alla håll. Inför Barmhärtighetens År har han velat få oss att öppna heliga dörrar på alla platser där det är möjligt. Dörrar och trösklar och att gå igenom dörrar bär på en stark symbolik. Låga dörrkarmar och höga trösklar, som i de medeltida kyrkportarna, tvingar oss till en fysisk ödmjukhet, att ha ett lättböjt huvud och smidiga knän. Men det finns en dörr som han sagt förblir stängd: möjligheten att öppna prästämbetet för kvinnor. Några särskilt iögonfallande argument har han inte framfört i sammanhanget. Vi vet inte vad Franciskus står personligen i frågan men mycket tyder nog på att han inte är beredd att göra några eftergifter här. Såsom han talar om de fattiga och marginaliserade i världen, om Guds ömhet och en ömhetens revolution och barmhärtighet torde kvinnor vara hans främsta allierade. Hans famn tycks alltid vara öppen vare sig han omfamnar svårt funktionshindrade eller muslimer och hinduer under skärtorsdagens fottvagning. Han har givit ut ett dekret under det här året som innebär att avlösning för allvarliga brott kan ges på ett smidigare sätt än tidigare i försoningens sakrament. Han vill att kyrkan ska vara helt öppen och mottagande och att vi alla ska gå ut med kyrkan och göra henne närvarande mitt i eländet och misären. Han fördömer skarpt prästers karriärism. Men dörren till ämbetet förblir stängd för kvinnorna. Varför?

Man kan spekulera i varför och i Franciskus motiv. Är det ”bara” fråga om att han är präglad av en latinamerikansk macho-kultur, manschauvinism? Är det av taktiska skäl så till vida att han behöver stöd för att genomföra andra reformer först? Men varför ska kvinnorna alltid komma sist och så att säga stryka på foten för andra reformer och ideal som anses mer angelägna? Det är ett tämligen klassiskt resonemang som inte längre håller.

Det är på den här punkten som en ny teologisk antropologi och en harmonisering av kyrkans dopteologi och ämbetsteologi är påkallad. Men det skulle bli så revolutionärt att det helt enkelt inte ligger i deras intresse som sitter på makten och tolkningsföreträdet i kyrkan. Låt mig i några enkla penseldrag teckna problemet, den knut som kyrkan bundit in sig själv i. Påven har ju Maria som löser upp knutar som sitt personliga skyddshelgon, så varför inte hoppas på en lösning under det här pontifikatet?

Mannen och kvinnan anses komplementära och ontologiskt olika varandra. Mannens och kvinnans inneboende väsen är således olika, samtidigt är de jämbördiga men har olika biologiska roller. Av detta kommer att de också har

olika sociala roller, eller snarare att kvinnans främsta ansvar är moderskapet. Det är givetvis mannen som definierat sakernas natur här, trots att det borde vara omöjligt om vi nu är ontologiskt olika. Om kvinnor inte är biologiska mödrar så ska de ändå vara andliga dito. Om faderskapet talas endast med små bokstäver och ansvaret ligger i att arbeta utanför hemmet för att skaffa nödvändig försörjning för familjen. Gissa vem som kommer att bestämma! Nu börjar talet om komplementaritet att luckras upp och man börjar använda sig av ömsesidighet och ömsesidigt beroende istället. I grunden menar man dessvärre samma sak. Själv försöker jag föra in tanken på relationalitet istället. Att vi som personer, oavsett biologisk könstillhörighet, har en kallelse att bli det Gud vill med oss och att vi blir det genom våra relationer. Relationen och kallelsen bygger på att jag uppfattar mig som en unik person med en unik kallelse som Gud ger mig genom mina medmänniskor. Att vara människa och bli en vuxen person bottnar inte primärt i ett föräldraskap även om det naturligtvis också kan vara det. Jag måste bli en ansvarsfull person i trohet mot mig själv och i relationen till andra. Först då blir jag vuxen och får en äkta, god auktoritet.

I dopet döps vi till Kristus. Vår kallelse och gåva är att vara Jesu bröder och systrar och att vittna om uppståndelsen, fullkomligheten, för våra medmänniskor. Vi representerar alla Kristus, män och kvinnor, i och genom dopet. Vi har samma gudsarv som Guds barn och Jesu syskon. Ingen människa kan rimligen representera Kristus mer eller bättre än någon annan. Dopet är unikt. Allt det här säger också katolska kyrkan.

Så kommer vi till prästämbetet. Och då gäller det ju att begränsa vigningen till män. Hur sker då det? Den romerska bibelkommission som studerade frågan i början av 70-talet sade att det inte fanns några bibliska hinder mot att öppna ämbetet för kvinnor. Samtidigt argumenterar den romerska hierarkin fortfarande med bibliska argument utan att darra på läppen det minsta. Det vanligaste torde vara att Jesus endast valde män till apostlar. Vi vet att det är ohållbart, att det bara var *en* biblisk tradition som hävdade det, att präster i så fall också borde vara fiskare och höra till den mosaiska trosbekännelsen och kanske helst också vara födda i Galileen ... Men vi behöver inte raljera över argumenteringen. Den håller helt enkelt inte.

Det blir däremot allvarligare när mer filosofiska och teologiska argument framförs. Vid vigningen förmedlas ett slags *makt* till prästen, på grekiska *exousia* som egentligen handlar om myndighet eller auktoritet, och detta blev på latin *potestas*, egentligen ”förmåga” från början men som sedan blir just makt. Prästen skulle med denna förmåga ”bättre” representera Kristus på ett mer äkta sätt. Här fanns också en ”likhet” med personen Jesus Kristus som det troende lekfolket så att säga skulle ”se” under gudstjänstfirandet. ”Makten” handlade om

att förvalta sakramenten, inte minst den eukaristiska förvandlingen av brödet och vinet till Kristi kropp och blod.

Ja, kvinnor har ju av tradition inte besuttit potens ... däremot är det just *exousia* som kvinnorna utrustas med när de ska profetera i 1 Korinthierbrevet. Den fysiologiska likheten kanske vi bara skrattar åt, men den hänger förstås ihop med komplementaritetläran och den kallelsesyn som blir följderna av detta. Sakramentssynen har varierat mycket under historien. Fram till 1100-talet var det församlingen som uppfattades som Kristi närvaro i mässfirandet, Kristi kropp var lika närvarande i de troendes gemenskap som i nattvardselementen och byggde på varandra. Prästen hade en mer inskränkt roll i sammanhanget. Redan under 1200-talet börjar åtskillnaden mellan församling och ämbetsbärare att växa sig stark. Det är först på 1800-talet som tanken om gemenskapen som Kristi kropp får en renässans och prästens personliga roll tonas ner. Men i och med betoningen av ämbetet och kyrkans makt i samband med Första Vatikankonciliet 1869-70 liksom det ställningskrig som vidtar mellan det sekulära och det religiösa så får vi en förstärkt, manlig, prästroll ända fram till Andra Vatikankonciliet. Dopteologi och ämbetssteologi hade fjärmats helt från varandra.

Argumentet att man inte kan öppna prästämbetet för kvinnor på grund av traditionen är synnerligen undermåligt. Det lika illa som att man säger att ”så här har vi alltid gjort” eller ”så här har vi aldrig gjort” och därmed stoppar alla förändringar. Tyvärr, är det argumentet som den romerska hierarkin använder envist och enträget som om det skulle bli sant om man upprepar det tillräckligt ofta och tillräckligt starkt. Traditionen är trots allt något annat, nämligen en levande förmedling av troslivet, en kontinuerlig uppdatering eller *aggiornamento* som var Andra Vatikankoncilietts riktlinje.

I dag måste vi få en teologi som är *hel* och som genomsyras av Anden som den verkliga ledaren av kyrkans gemenskap. Vi måste helt anta Andra Vatikankoncilietts lära om dopet och låta den genomsyra allt annat i kyrkan. Det är påkallat att mejsla ut en ny teologisk antropologi i relation till skapelsen, dopet och kyrkans gemenskap. Utifrån en sådan reflektion kan vi sedan förstå ämbetet, eller snarare de olika tjänsterna i kyrkan, på nytt. Då blir inte heller ett prästämbete öppet för kvinnor det primära utan de kristnas trovärdighet som en gemenskap av jämbördiga personer som vill vara med och bygga Guds rike här och nu.

En högt uppsatt person i Rom har sagt med avseende på kvinnorna i kyrkan ”If you don't ordain them, don't baptize them either!” Det ligger en djup sanning i uttalandet för dopet är den grundläggande handling som gör oss till jämbördiga systrar och bröder i Kristus. Påven Franciskus skulle säkert instämma. Domet

bekräftar vår jämbördighet och därmed möjlighet till tjänst inom alla områden i kyrkan utifrån om vi har en kallelse till det. Men Franciskus behöver allas vårt aktiva stöd för att fullfölja konsekvenserna av en sådan teologi som fogar samman dopteologin med antropologin och ämbetsteologin.

Sr Madeleine Fredell OP